

ESZMETÖREDÉKEK.

ÚJ KÖNYVTÁRPOLITIKA.

Hóman Bálint kultuszminiszter bejelentette, hogy a könyvtárügyet országosan rendezni akarja. Ez az ígéret érthető kíváncsiságot és reménységet ébresztett tudományos körökben. A könyvtárpolitika majdnem olyan fontos nemzeti ügy, mint az iskolák kérdése és ha talán eddig háttérben maradt ez a probléma, most — a decentralizációs törekvések idején — kétszeresen fontos és sorsdöntő lesz ezen a ponton a kultuszminiszter reformcselekvése. Az új akció első mozzanata máris mutatkozik: Hóman Bálint régi munkatársának, Pastiner Iván budapesti egyetemi könyvtári igazgatónak kezdeményezésére és vezetése alatt megalakulóban van a magyarországi könyvtárosok szövetsége, amely megvitató, javaslattevő és végrehajtó szerve lesz az új elgondolásoknak.

A leghivatottabb szakemberek kezében van tehát a könyvtárügy és ha ezuttal hozzászólunk a kérdéshez, nem azért tesszük, hogy előzetes kritikával vagy tanácsokkal alkalmatlankodjunk, hanem csupán azért, hogy — *audiatur et altera pars* — a szerény olvasó véleménye is latba essék a messze jövőre kiható átalakulásnál.

*

Az olvasó — akár jámbor laikus, akár tudományos kutató — három dolgot vár a könyvtártól: könyvet, olvasási lehetőséget és mindkettőhöz megfelelő személyzetet.

Ami a könyvanyagot illeti, Csonkamagyarország nagy veszteségekkel kénytelen kultúráját továbbépíteni. Elveszett a kolozsvári könyvtár, az aradi kultúrpalota tizennyolcadik századi gyűjteménye, a marosvásárhelyi Telekiana, a nagyszombati Bruckenthal-múzeum, a nagyszombati és más felvidéki rendházak könyvtára, a kismartoni Esterházy-bibliothéka stb. De ami megmaradt, oly nagy kincs még mindig, hogy nincs okunk a kétségbeesésre. Mindenekelőtt azzal kellene tisztába jönnünk, hogy mi az, amink van. Ma, amikor a vidéki centrumokban is fokozottabb tudományos munka folyik, nem lehet minden könyvhasználatot Budapestre koncentrálni. Vidéki könyvtáraink azonban — tisztelet a kivételeknek — maguk sem tudják, hogy mijük van. Még a háború elején vetette föl Bleyer Jakab, hogy cédula-katalógust kellene csinálni Magyarország összes könyvtárainak anyagáról. A terv a régi keretekben ma már alig valósítható meg, de történt jelentős kezdeményezés ezen a téren is: a *Bibliografiai Központ* jegyzékei a nagyobb könyvtárak gyarapodásáról. Csonkamagyarország anyagát azonban, hozzávéve a megszállt területek könyvtárainak nyomtatásban megjelent bibliografiáit (például a zágrábi Zrinyi-könyvtárt, a Teleki-katalógust stb.), még mindig föl lehetne cédulázni, annak a nagy munkának mintájára, amit a poroszok csináltak a *Gesammitkatalog*-ban. Ez a nagy gyakorlati jelentőségű katalógus bizonyára nagy meglepetésekkel fog szolgálni és rávilágít majd arra a gazdag anyagra, amely vidéki egyházi gyűjteményekben és főúri könyvtárakban — Eger, Debrecen, Pannonhalma, Keszthely stb. — csak a szűkebb szakemberek számára ismeretes.

Egy másik lépés lenne — és erre a kultuszminiszter utal is már — a könyvgyűjtés specializálása és racionalizálása, amit az egységes katalógus maga is megkönnyít. Ezen a téren valóságos anarchia uralkodik ma még. Főleg Buda-

pesten, ahol tíz példányban is megvan egy-egy értékes folyóíratsorozat, míg ugyanebből esetleg vidéken egyetlenegy példány sincs. De a vidéken is széthúznak az erők. Annak idején Kolozsvárott az egyetem átvette az Erdélyi Múzeum-Egyesület könyvtárát. Péccsett is szerencsésen megoldódott a kérdés: a püspök átengedte értékes tizenhatalom századi könyveit az egyetem használatára. Debrecenben már a kollégium könyvtára mellett külön egyetemi könyvtárt kellett létesíteni és Szegeden is egymás mellett két könyvtár működik: a régebbi anyagra támaszkodó, de folyton újjal is szaporodó *Somogyi-könyvtár*, amelynek külön igazgatója nincs, minthogy Móra Ferenc tulajdonképpen főigazgatója az öt tábortól (könyvtár, képzőművészeti tár, régiségtár, néprajzi tár és állattár) álló gyűjteménynek — és a semmiből Bibó István buzgalma folytán jelentős gyűjteményre fejlesztett, de egyoldalúan modern egyetemi könyvtár. Kétségtelen, hogy az egyesítésnek személyi, tulajdonjogi, sőt bizonyos politikai akadályai is vannak, de ennek a közérdekben és a jogos érdekek tiszteletbentartása mellett előbb-utóbb meg kell történnie.

*

Ami az olvasási lehetőségeket illeti, legfontosabb kérdés az *olvasóterem* kérdése. A szakemberek itt is régóta javítani akarnának az állapotokon. Talán most sikerül ennek a régi bajnak az orvoslása. Nem panaszképpen mondom, mert hiszen a könyvtárak részéről mindenütt a legnagyobb előzékenység és jóakarát nyilvánul meg a kutatókkal szemben, csak konstatalom, hogy közkönyvtáraink ma jórésztben kénytelenek arra berendezkedni, hogy melegedő szobául és tanulóhelyiségül szolgáljanak a magukkal hozott jegyzetből vizsgára készülő diákoknak. Ez is realitás, amellyel számolni kell, de viszont ilyenformán a komoly olvasók és kutatók kiszorulnak azok javára, akik tulajdonképpen nem is használói a könyvtárnak. A Múzeumnak nincs kutatószobája, de az olvasóterem maga is szűkös és nem megfelelő bútorzatú. Az egyetemi könyvtár diákolvasója sötét és a helyiség technikai berendezkedése nem alkalmas másra, mint — tanulásra. Kutatók számára mindössze — Budapesten! — négy asztal áll rendelkezésre, az egyik hivatali helyiségben. Az Akadémiában nagyszerűen lehet dolgozni, este hétig (ez is nagy előny), mert kevés a látogató . . . De ne beszéljünk kulturfőlényről, ha a budapesti állapotokat összehasonlítjuk a kolozsvári — magyar alapítású — könyvtárral, vagy a prágai modern olvasóteremekkel. Két hatalmas nagy terem és egy harmadik a tanárok számára. A hallgatók olvasója üvegtetejű és felülről kapja az egyenletes megvilágítást. Minden olvasó külön íróasztalnál ül és asztali lámpával is rendelkezik. A kutatók termében, ahová a disszertáción dolgozó hallgatók is bejutnak, megfelelő és szabadon használható segédkönyvtár van. (A szabadon használható könyvpalcoktól nálunk még ma is, érthetetlen módon, idegenkednek egynémely könyvtárban, pedig tarthatatlan állapot, hogy például egy szótárt is csak térítvény ellenében lehet használni és ezzel a használó mások elől el is vonja a könyvet . . .)

Pesten és a nagyobb vidéki gyűjteményekben még valahogyan megvannak a kutatók. Nehezebb, szinte megoldhatatlan a helyzet azokban a nagy magángyűjteményekben, amik — különösen a téli hónapokban — olvasóteremmel nem rendelkeznek. Pedig éppen ezek a könyvtárak azok, ahol még igen nagy és föl-kutatásra váró anyag állna rendelkezésre. Ezeket az intézményeket persze nem lehet arra kötelezni, hogy amúgy is nagy áldozatokba kerülő fönntartásukhoz még egy nyilvános olvasóterem és az ezzel járó adminisztráció költségei járuljanak. Itt az állam részéről kellene valami olyan expedienst találni, amely foko-

zottabb mértékben megnyitná ezeket a könyvtárakat is a tudomány és közművelődés szolgálatára.

Az olvasóterem kérdése mellett a könyvhasználat technikája is reformra szorul. Ma már minden nyugateurópai könyvtárban kiküszöbölték a személyes érintkezést a kölcsönzésnél és a szívességi szolgálatokat. A raktári könyvek kiadását egy külön adminisztráció végzi, amely a könyveket a kérés sorrendjében turnusokra osztva szállítja és használat után esetleg az illető részére félreteszi. Nálunk a könyvek félretévése nincs rendszeresítve és még mindig az a boldog állapot uralkodik, hogy az olvasó — magam is közéjük tartozom — azonnal meg akarja kapni a könyvet. (Legtöbbször kénytelen is erre, mert nincs mit csinálnia: leülni nem tud, kézikönyvtára nincs és útjában ácsorog a szolgáltnak és tisztviselőknak.) Az azonnali kiszolgáláshoz azonban igénybe kell vennie a könyvkiadó altiszt személyes jóindulatát, amely természetesen a körülmények szerint variál. Ilyen rendszer mellett megtörténhetik, hogy valaki tényleg azonnal és soron kívül, másokat megelőzve megkapja a kívánt könyvet, míg más esetben — az altiszt egyéb elfoglaltsága miatt — csak egy óra múlva jut a könyvhöz. Az altiszt pedig nem a legmegfelelőbb szerve a könyvkeresésnek. Egyetemi hallgató koromban történt velem, hogy egy altiszt azzal utasította el kérésemet, hogy a könyv nincs meg a könyvtárban, mert az illető szerzőtől csak az *Opera omnia* van még . . . A berlini és müncheni könyvtárakban, a Bibliothèque Nationale-ban annyira megy a könyvkérés személytelenítése, hogy még a könyv jelzetét is az olvasónak kell ráírnia a tértvényre, az e célra rendelkezésre álló katalógusból. Ez egyuttal selejtezi is az olvasókat. Ennek a szisztémának előnyeit egyébként csak az érzi, aki hosszabb ideig dolgozott már külföldi könyvtárakban. Nálunk még az a helyzet, hogy a „beérkezett” könyvtárlátogatók esetleg tiltakozni fognak szerzett jogaik megcsorbítása ellen . . .

*

A harmadik kérdés: a *tisztviselők* ügye. Ezen a téren jelentős lépés történt Klebelsberg Kunó gróf minisztersége alatt: az Akadémia könyvtárának tisztviselőit részben államosították és ezzel lehetővé vált, hogy egy „magán” intézmény nagyobb könyvforgalma rendezkedjék be. Ezt az elvet — ismét a magántulajdon és egyéb szempontok tiszteletben tartásával — kívánatos lenne kiterjeszteni a nem-állami nagyobb gyűjteményekre is. Ma az a helyzet, hogy a vidéki nagyobb gyűjteményeknek (egyházmegyei könyvtár, főúri gyűjtemény, közművelődési múzeumok stb.) van egyetlenegy öre, az igazgató, aki esetleg még egyéb funkciókat is végez a könyvtárosságon kívül . . . Százezer kötetes gyűjteményt egy emberre bízni képtelenség és ilyenformán nagy kincsek hevernek parlagon — a tulajdonosnak is erkölcsi-kárával szolgálva. Egyetlen tisztviselő, bármily buzgó és képzett a szakmájában, nem végezheti el a könyvrendelés, katalógizálás és kölcsönzés munkáit és nem állhat reggel kilenctől este hétig a kutatók rendelkezésére, pláne, ha le sem tudja ültetni őket a fűtetlen könyvraktárakban . . .

Egy másik kérdés a tisztviselők képzése. Hízelgés nélkül mondhatjuk, hogy könyvtáraink és levéltáraink tisztviselő kara — a középiskolai tanárok és az egyetemi tudományos személyzet mellett — az ország tudományos életének vezető szervét alkotja. Legkitűnőbb tudásaink ebből a karból kerülnek ki, — Homán Bálint kultuszminister maga is könyvtáros volt és épen ezért lehet tőle mindent várni a könyvtárügy terén. De aki kitűnő tudós, nem születik okvetle-

nül gyakorlati könyvtárosnak is és ma az a helyzet, hogy a könyvtárak és levéltárak tisztviselői csak alkalmazásuk alatt szerzik meg szakismereteiket és semmiféle szakirányú képzésben nem részesülnek. Pedig egy rosszul kiállított cédula majdnem egyértelmű a könyv elvesztésével. Egyetemeink képeznek mérnököket, orvosokat, bábákat, számvevőket, középiskolai, tanítóképzőintézeti, polgári iskolai tanárokat, de könyvtárosokat nem képeznek. Erre az állásra egyetlen képesítés a filozófiai doktori diploma, amely elsőrendű tudományos képesítés és nélkülözhetetlen alap, de nem elégséges. Nem szólunk arról itt, hogy mennyire elképzelhetetlen könyvtári állásba ültetni valakit, aki nem ismeri a modern európai könyvtárakat és aki nem érdeklődik a könyvtártan szakirodalmá iránt. De már pályája kezdetén meggyűlöli foglalkozását az a fiatal doktor, — erre tudnék példákat fölhozni — aki csak speciális studiumaival foglalkozik és akit a hivatala voltaképpen hátráltat a dolgozásban. Ezen a bajon sokat segítene, ha a könyvtárosi szakképzést egyetemi nivóra emelnék, ha tanszéke, vagy legalább hivatalos megbízású előadója volna a bibliográfiának, könyvtörténetnek és könyvtártannak, ha ebből a diszciplinából doktorálni lehetne, ha az egyetemi tanárok időnkint hirdetnének — a maguk tudománykörén belül — bibliografiai előadásokat (amire a legszintetikusabb és egyuttal bibliografus irodalomtörténész, Lanson, maga adta a legjobb példát) és végül, ha fölláttanának egy Országos Könyvtárosvizsgáló Bizottságot, amely a filozófiai doktorátus után megrostálná a könyvtáros-jelölteket.

Mindezeket csak azért vetettük föl, mert tudjuk, hogy ezek a kérdések amúgy is megfontolás alatt állanak és mert a minél nagyobb nyilvánosság csak hasznára lehet annak a kedvező atmoszférának, amelyben az új kultuszminiszter a könyvtárügyet reformálni akarja.

(Szeged.)

Zolnai Béla.

REFLEXIÓK A BUDAPESTI NEMZETKÖZI LISZT-VERSENYRŐL.

Emberi tulajdonság azokat is szeretni, kik minket bántanak. Erre az állápontra eljutsz, ha meggondolod, hogy embertársad tulajdonképpen rokonod, hogy csak tudatlanságból és szándékoság nélkül vét ellened, hogy nemsokára te is, ő is, meghaltok és mindeneelőtt, hogy alapjában véve nem is bántott téged. Mert vezérlő értelmeket nem tette rosszabbá, mint azelőtt volt.

Marcus Aurelius elmélkedései, Huszti József fordítása, 97. l.

A nemrégben lefolyt nemzetközi Liszt-zongoraversennyel kapcsolatban — Budapesten éppen úgy mint vidéken — viták hullámanak és nem akarnak elcsendesedni. Csodálatos, hogy a magyar közvélemény egy része nem tud megnyugodni abban, hogy az első díjat magyar versenyző nyerte el . . .

Különösen bántó volt az egyik budapesti napilap támadása a zsűri elnöke, Dohnányi Ernő ellen, akit azzal a gyanúval illetett, mintha nem tárgyilagosan vezette volna a versenyt. E sorok frója, mint a zsűri egyik tagja, a versenyt a szubjektivitás teljes kizárásával igyekezett végighallgatni, megállapíthatja azt, hogy mind az elnök — aki nem szavazott — mind pedig a magyar zsűri-tagok, különösen a külföldiekkel szemben, teljes objektivitással és lojalitással viselked-